

ПРОНИКНОВЕН ИЗСЛЕДОВАТЕЛ

Боян Ничев

Тези дни българската литературна и културна общественост отбелязва 60-годишнината на акад. Петър Динеков. И заедно с това — неговата почти 40-годишна пълзотворна дейност в областта на българското литературознание. Проникновен изследовател на българския фолклор и литературна история, влюбен в трудното изкуство на литературната критика негов служител още от младини, уважаван научен организатор и педагог, ето вече две десетилетия проф. Петър Динеков е една от централните фигури в нашия научен, университетски и академичен живот. На него се падна честта и нелекият дълг да възглавява вече повече от десет години една от най-важните катедри в системата на нашата университетска хуманистика — катедрата по история на българската литература, призвана да играе най-активна роля в културния живот чрез многобройните преподаватели по родна литература, които трябва да подготвя. Повече от 15 години проф. Динеков завежда с успех и секцията по стара българска литература и българска литература на Възраждането към Института за литература при БАН.

Роден на 17 октомври 1910 г. в с. Смолско, Пирдопско, Петър Николов Динеков прекарва детството и юношеството си в София, като завършва Първа мъжка гимназия, а после и славянска филология във Филологическия факултет на Софийския университет. Макар вече да не са живи Боян Пенев и Иван Д. Шишманов, тук все още живеят традициите от класическия период на българската литературна славистика. Ярکو впечатление на студентите от тези поколения правят лекциите на проф. Йордан Иванов с неговата неподправена любов към българската литература, с трезвия му и критичен поглед към научната истина. Важно значение за формиране научния мироглед на бъдещия литературен изследовател оказват както политическите събития от края на 20-те и началото на 30-те години, така и развитието на българската марксистическа мисъл от това време, до която още при първите си стъпки в литературознанието Динеков се чувствава близък. Тъкмо през тези години в областта на българската литературна теория и историята на българската литература марксистическото ни литературознание прави един от най-значителните си приноси с трудовете на Георги Бакалов и Тодор Павлов. За научното оформяне на Динеков важна роля изиграва и двегодишната му специализация в Полша. Тя му дава възможност да се запознае с полската литература, чийто възторжен приятел и вдъхновен пропагандатор става у нас, и разширява кръгозора му на бъдещ изследовател с впечатленията, които получава от контактите си с едно литературознание с по-стари традиции като полското. През 1938 г., след като е бил в Пловдивския френски колеж, младият учен става асистент, а от 1941 г.

е доцент в Софийския университет. През 1945 г. той е вече редовен професор по история на българската литература.

Онова, което прави впечатление още при пръв контакт с делото на акад. Динеков, е широтата на неговите интереси и многостранността на подготвящата му. Днес Динеков си остава единственият литературовед у нас, който може да работи с компетентността на подготвен специалист във всички периоди на литературата ни. Това е един колкото отраден, толкова и рядък феномен в областта на все повече и повече специализиращото се научно филологическо знание. Но тъкмо този факт го прави един от малкото подготвени специалисти за ония търсения в областта на големия синтез, от които така много се нуждае нашето дълго време сковавано от позитивизма и вулгарния социологизъм академично литературознание.

За да се очертае разностранната дейност на акад. Динеков, би трябвало да се надникне в няколко области на съвременното литературознание у нас. Не на последно място между тях стои дейността му в областта на фолклористиката. Във връзка с това не може да не отбележим един грях на съвременната научна организация у нас. През последните 10 или 15 години по един или други причини тя остави почти без кадри за науката за българското народно словесно изкуство. Във всеки случай очевиден е недостигът на добре подготвени кадри и особено на кадри, способни да пристъпят към фолклора като към естетическо явление. Проф. Динеков дълги години бе почти единственият, който в своите многобройни статии и студии из областта на нашия фолклор и из историята на фолклористиката ни проявяваше и проявява здрав усет за естетическите стойности и значение на фолклора. По този начин той остана верен на своето призвание на литературовед и литературен историк, който съзнателно гледа на фолклора като на важен момент от естетическото развитие на народа ни. Още в предговора си към своя „Български фолклор“ Динеков означа фолклора като словесно изкуство, дълбоко сродно в същността си с художествената литература, не изпускайки при всеки удобен случай да отбележи, че на „фолклора трябва да се погледне като на изкуство... Както литературната наука се занимава само с произведения, които имат художествена стойност от историческо или от съвременно гледище, играли са роля в историята на литературата, така и фолклористиката не може да привлича за изследване безогледно произведения, лишени от качеството на художествени документи. Тук критическият подход, естетическият критерий са явна необходимост.“

Защитата на естетическата същност на фолклора още не определя поливалентните му, сложни и променливи връзки и взаимоотношения с литературата. И ние можем само да съжаляваме, че фолклористиката и литературната ни теория не са се занимавали достатъчно с тях. Но в своите многобройни статии един фолклорист като Динеков винаги е държал сметка и е имал съзнание за сложността на тези връзки. Литературният историк у него всякога е бил подпомогнат от фолклориста и фолклористът никога не е изоставял литературния историк.

Основният систематичен труд на акад. Динеков в областта на фолклора си остава неговият „Български фолклор“ (1959) — най-доброто помагало за систематично изучаване на българското словесно народно творчество. В него обстойно са разработени общите проблеми на българската фолклористика и разделите за обредните, митологическите, юнашки и исторически песни. Освен това при различни случаи по разни поводи той е посвещавал вниманието си на различни важни въпроси, като това за периодизацията на българския фолклор, за фолклора и историята на българската литература, проблема за поетиката на съвременната народна песен, за отношенията между фолклор и литература и др. Важен дял от интересите на проф. Динеков към фолклора представяват

заниманията му в областта на историята на българската фолклористика. Тук той също не е оставил без внимание нито едно по-крупно явление, а особени усилия е отделил на такива фигури като Братя Миладинови, Кузман Шапкарев, комуто е посветил и специална студия, и др.

Значителни и трайни следи има педагогическата, изследователска и организаторска дейност на проф. Динеков в областта на литературната медиевистика. Започнал още в самото начало на своята научноизследователска кариера с проучване на проблеми и автори главно от софийски книжовни средища (в това отношение особено внимание заслужава неговият труд „Софийски книжовници. Поп Пейо“ и др.), той бързо навлиза в проблематиката на цялата старобългарска литература. За това свидетелствува неговият двутомен университетски учебник „Стара българска литература“ (1953—1959). Но най-ползното и интересното в дейността му на изследовател на старата българска литература си остават ония негови работи, в които той разглежда някои важни проблеми, свързани със своеобразието и с основни отличителности на нашата литература през средновековието. Един от основните проблеми на нашата литературна медиевистика бе и си остана въпросът за оригиналността и подражателността на старата литература, за мястото ѝ в целия корпус на българската национална култура, за връзките ѝ с живота и за нейното съвременно значение. Не е далеч времето, когато в една или друга степен или смисъл всички тези проблеми бяха решавани повече или по-малко негативно. Особеният характер на средновековната литература, нейната религиозна форма, черковно-култовото ѝ предназначение пречеха и може би още пречат на някои изследователи да видят зад всичко това реалната, но сложна връзка на литературата с живота, мястото ѝ в тогавашната съвременност и в битието на средновековния човек, както и значението ѝ за цялата европейска култура, ония елементи на хуманизъм и художественост, които тя съдържа. Проф. Петър Динеков е един от авторите, които най-енергично и вдъхновено винаги са защищавали реалните исторически, художествени и хуманистични ценности в старата българска литература. В статията си „При изворите на българската поезия“ той с благороден патос на истински научен ревнител на истината писа: „В миналото мнозина бяха обърнали гръб на старата българска литература, обявявайки я за неоригинална, подражателна, абстрактна, лишена от качествата на художествено творчество, откъсната от живота. И днес това мнение не е напълно преодоляно, като е намерило ново преображение: старата българска литература е един затворен свят, абсолютно чужд на новото време, изцяло подчинен на една религиозна система, недостъпен за съвременния читател.

Че старата българска литература е свързана най-тесно с християнската черква и религия, че е възприела жанровите форми на византийската литература, че в нея липсва пряко отражение на живота на човека и обществото — това е истина. Но това е истина в най-общ смисъл, защото същевременно тоя затворен свят на християнското изкуство (словесно и всяко друго) непрекъснато търпи пробиви: догмите се рушат под напора на живите чувства, зад религиозната обвивка много често затуптява непокоримата човешка кръв, големите и съдбоносни исторически събития разтърсват привидната божествена хармония.“ В интересна светлина важни въпроси на нашата стара книжнина постави проф. Петър Динеков и в такива свои статии като „Съдбата на българската литература през 13 и 14 в.“, „Началото на новата българска литература“, „Особености на старата българска публицистика през 9—14 в.“, „Климент Охридски в развитието на българската литература“. Може би литературната ни медиевистика се оказва тъкмо онази област, в която най-ярко проличаха положителните качества на акад. Петър Динеков като учен и изследовател. От тях бих желал да подчертая само най-ценното според мен — неговия интерес

към важни методологически проблеми, свързани с марксистическото преосмисляне на сложното, но безкрайно интересно богатство на духовния и литературен живот у нас през средновековието и Възраждането. Проф. Динеков се е отнасял винаги с внимание и толерантност към всички по-значителни методологически търсения в областта на българистиката и славистиката. В статията си „Развитие на жанровете в литературата на българското Възраждане във връзка с книгата на Г. Гачев „Ускоренное развитие литературы“ той изказа редица трезви мисли за пътя, по който възникват най-важните жанрови форми в новата българска литература. Интересни съображения по въпроса за оригиналността и компилативността в старите славянски литератури изказа Петър Динеков и в дискусията в „Литературна мисъл“ по тия въпроси през 1970 г. във връзка с някои издигнати от светския учен Д. С. Лихачов работни хипотези (като понятието културна и литературна „трансплантация“, явлението „литература-посредник“ през средновековието и др.).

В тясна връзка с проучванията на проф. Динеков в областта на старата литература е и дейността му като изследовател на литературата на Българското Възраждане. И тук той е воден от стремежа си да обхване колкото се може по-обширно литературния процес, да открие и покаже различните естетически превъплъщения на българския художествен гений като част от многоликата духовна съдба на нацията. Едва ли има възрожденски писател, останал извън кръга на неговото внимание. От обикновените популярни статии и предговори към издания до научните студии — такъв е кръгът на творчески прояви, бележещ отношението на Динеков към този важен дял от нашата литература. Тук в центъра на неговото внимание попадат творчески явления от различен мащаб и величина. Ранният му интерес към делото на Нешо Бончев е свързан с недостатъчната проученост на проблема за възникването на нашата литературна критика и мястото ѝ в системата на нашата художествена литература през Възраждането. Един от най-сериозните систематични трудове на проф. Динеков в тая област си остава неговата макар и отдавна написана студия за Петко Славейков — най-сериозното засега у нас изследване на големия възрожденски поет. Между постоянните предмети на творческите търсения на Динеков са образът и делото на Ботев. Почувствувал, че създателят на „Хаджи Димитър“ и „Майци си“ се е превърнал в своеобразен идеен център и художествен връх на нашето Възраждане, в начало на много начала в литературата ни, Динеков често и настойчиво се връща към него, за да го види всеки път в нова светлина, за да се опита да преосмисли по-дълбоко творчеството му. Пак във връзка с това струва си да отбележим интересите и любовта на Петър Динеков към българската поезия през всичките периоди на нейното развитие. Ако се съгласим, че делението на критиците по жанрове е само една условност, бихме могли да кажем, че Динеков е критик на поезия. Винаги когато се доксса до явленията на съвременната литература, той проявява подчертана склонност към обаянието на живата поетична реч. Един от трайните му интереси в съвременната българска литература е свързан с поезията на Багряна, на която той по различни поводи е посветил няколко свои работи.

Щом стана вече дума за литературнокритическата дейност на Динеков, не може да не отбележим, че с нея започна литературното му дело и продължава успоредно с работата му на учения изследовател. Най-хубавите литературнокритически работи от младостта му са събрани в книгата му „Литературни легенди“. Но за Динеков литературната критика не е „грех на младостта“, а реална потребност на един жизнен дух за контакт с живата литературна съвременност. И макар участието му в оперативната литературна критика през 50-те и 60-те години значително да е намаляло в сравнение с 30-те и 40-те, ония, които го познават лично, знаят добре, че той си остава рядък ценител на

хубавото в съвременната ни литература. Затова свидетелствува една от най-новите му литературни прояви — предговорът му към „Легенда за Сибин — преславския княз“ на Емилиян Станев.

И последните, и по-ранните критически прояви на Петър Динеков издават един уравновесен и трезв критически ум, склонен да разбира критиката повече като изкуство на интерпретацията, отколкото като нормативна и авторитарна оценъчна дейност. Но онова, което тук трябва особено да подчертаем, е, че във всичките си критически статии, дори в най-ранните си прояви от този род, той показва здраво чувство за общественото значение и социалното съдържание на художествената творба.

В една подобна статия биха могли да се кажат много неща за непосредствената работа на Динеков като организатор и педагог, подготвил блестящо цяло поколение изследователи на нашата стара и възрожденска литература. Откъснат от непосредствената работа с източниците поради голямата си претрупаност с други занимания, Динеков насочи към източниците и подготви редица талантиливи млади хора, изследващи нашето литературно минало по самите му автентични исторически паметници. Но онова, което не може да се отмени дори в най-беглата бележка за дейността на тоя талантлив и заслужил представител на нашето литературознание, това е живото и непосредствено обаяние на неговата личност. Това най-добре знаят не само ония, които са имали възможност да бъдат в непосредствен контакт с него, но и многобройните слушатели на неговите лекции. За десетки и стотици студенти по български език и литература и славянска филология в продължение ето вече на няколко десетилетия проф. Динеков бе и остава вдъхновен и ентусиазиран тълкувател на най-съкровените тайни на литературното минало на народа ни, сладкодумен Виргилий, който ги води през предразсъдъците и напластената от гимназиално образование скука на черковните служби и житията, на даскалската поезия и сухия филологизъм в света на една вълшебна средновековна духовност и на вдъхновяваща възрожденска романтика. И едва ли ще бъде акт на юбилейна куртоазия, ако от името на всички тези слушатели накрая на тази бележка си позволя да му кажа нашето скромно б л а г о д а р я !